

Elmlə təşkilatçılığın vəhdəti

Azərbaycan qədim Şərqiñ ən zəngin tarix və mədəniyyətə malik bir ölkəsidir. Bu zəngin tarix iki milyon ildən çox bir dövrü əhatə edir. Bəşər tarixinin bütün mərhələləri Azərbaycan torpağında öz silinməz izlərini qoymuşdur. Vətənimizin qədim tarixinin hər bir səhifəsi çox qiymətli hadisələrlə zəngindir. Bu zəngin tarix və mədəniyyət isə biz Azərbaycan tarixçiləri tərəfindən xalqımıza yalnız XX əsrin ikinci yarısında və XXI əsrin başlangıcında tam şəkildə öyrənilib çatdırılmışdır. Məsələ ondadır ki, Azərbaycan öz geosiyasi vəziyyətinə görə bütün dövlərdə nəhəng imperiyaların mübarizə obyekti olmuşdur və bunun nəticəsi olaraq xalqımız tarixin müxtəlif mərhələlərində öz dövlətçiliyini, müstəqilliyini müvəqqəti olaraq itirmiş, lakin dərin mənəvi zənginlik, mədəniyyət və əyilməz ruh onun xoşbəxt gələcəyə inamını heç vaxt sindira bilməmişdir.

Xalqımıza xas olan bu zəngin mənəviyyatın, mədəniyyətin və əyilməz ruhun daşıycıları həmişə onun məşhur siyasi və dövlət xadimləri, alimləri, şair və yazıçıları, xalq tərafından birmənalı şəkildə qəbul olunan böyük şəxsiyyətlər olmuşlar. Azərbaycan torpağı və xalqı İranzu, Kiakşar, Atropat, Cavanşir, Məhəmməd ibn Əbu-sac, Atabəy Şəmsəddin İldəniz, Cahān Pehləvan, Şirvanşah I İbrahim, Cavanşah, Uzun Həsən, I Şah İsmayıł, I Şah Təhmasib və I Şah Abbas, Nadir şah və Qubalı Fətəli xan, M.Ə.Rəsulzadə, Fətəli xan Xoyski, Əlimərdən bəy Topçubaşov, Nəriman Nərimanov və Heydər Əliyev kimi dünya miqyaslı siyasi və dövlət xadimləri yetirmişdir. Təbii ki, bu şəxslərin hər biri öz yaşadığı dövrün və zamanın yaradığı problemlərin xalqımızın xeyrinə həllində öz son sözlərini söyləmişlər...

Azərbaycan geologiya elminə dünya miqyasında şərəf və şöhrət gətirən alimlərdən biri olan Akif Ağamehdi oğlu Əlizadənin bu günlərdə 85 yaşı tamam olur.

Aparlığı yüksək elmi tədqiqatlar nəticəsində geologiya elminin zirvəsini keşf etən Akif Ağamehdi oğlu Əlizadə 1934-cü il fevralın 25-də Azərbaycanın tanınmış hökimi Ağa Seyidəli Mirmövsümzadəni, uzun zamanlar ərzində Bakı quberniyasının Şəhər Məclisinin sədri, sonralar isə Azərbaycanın Şeyxülislamı kimi yüksək dini vəzifə tutmuş gərkəmlə din xadimi Axund ağa Əlizadəni, 1960-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin parlaq lideri soviyyəsinə qalxan Məsud Ağamehdi oğlu Əlizadəni və digərlərini göstərmək olar... Ataların gözəl məsəli var: "Ot kökü üstə bitər".

Akif Əlizadə orta məktəbi gümüş medalla qurtararaq Azərbaycan sənaye institutuna daxil olur. Tələbəlik illərinin ilk günlərindən etibarən Akif müəllim geologiya elminə həvəs göstərərək onun dərin sirlərini açmağı özünün qarşısına məqsəd qoyur.

Tələbə elmi cəmiyyətində fəal iştirakı, ciddi elmi işə həvəs göstərməsi ilə nəticələndi və sonralar seçdiyi bilik sahəsində yeni, hələ öyrənilməmiş məsələlərə can atması gələcək müqəddərətini müəyyən etdi. Məhz buna görə də institutu bitirərək neft mədənlərində quyuların tədqiqi üzrə texnik vəzifəsinin icrasına başlasa da, yenidən elmə qayıdı. 1957-ci ildə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Geologiya İnstitutuna işə qəbul edildi. Institut həmisi Akif müəllimin fəaliyyət məkanına çevrildi.

Akif Əlizadənin bir alim kimi inkişafı Azərbaycan geologiyasının qızıl dövrünə təsadüf edir. Azərbaycanda geologiya elmi 1960-1970-ci illərdə özünün inkişaf zirvəsinə yüksəlmışdır. Azərbaycan geologiya elminin korifeyləri Mirəli Qaşqay, Şəfayət Mehdiyev, Şamil Əzizbəyov, Əzəl Sultənov və digərləri öz əsərləri ilə elmi zənginləşdirmişlər. Bu zaman bir neçə geoloq nəslinin söyi nəticəsində regionun geoloji quruluşunun və təkamülünün əsas çizgiliyərini müəyyən edilmişdir. Bu fundamental nailiyyətlər bazasında Azərbaycan geoloqları tərəfindən uzun illər ərzində respublika iqtisadiyyatının sabit inkişafını təmin edə biləcək neft və qaz, polimetal və filiz, qeyri-metal faydalı qazıntı yataqları kəşf edilmişdir. Bundan əlavə, son onillikdə

orijinal tədqiqatlarının nəticələri yüksək qiymətləndirilmiş, onların çox hissəsi dərslik və dərs vəsaitlərinə daxil edilmişdir. Elm aləmi Azərbaycan aliminin xidmətlərinə yüksək qiymət vermiş, belemnitlərin yeni ailəsi ("Akifibelidlər") onun adıyla adlandırılmışdır. Bu, paleontoloq üçün böyük şərəfdür.

Mən 1968-1970-ci illərdə Həsən bəy Zərdabi adına Təbiət Tarix muzeyində işləyərək Akif müəllimlə tanış oldum. 1969-cu ildə professor Dəmir Hacıyevlə birlikdə Akif müəllimin yüksək səviyyədə yazdığı doktorluq dissertasiya işinin müdafiəsi prosesində iştirak etdim. Akif müəllim yüksək elmi məntiqi ilə dissertasiyada əldə etdiyi elmi nəticələri şura üzvlərinin diqqətinə çatdırıcı və şura üzvləri

neft sənayesinin yüksəlişi və bir qədər geçmiş olsa da, filiz sənayesinin dirçəlişi - bütün bunlar o dövrün geoloqlarının əməyinin bəhrəsidir. Həmin dövrə Azərbaycanda geologiya və geofizika sahəsində elmi və pedaqoji məktəblər də formalashmışdı. Elmin sürətli inkişafı gənc alim üçün olduqca əlverişli şərait yaratmışdır. Arḍicil olaraq əvvəlcə elmlər namizədi, 1969-cu ildə isə doktorluq dissertasiyası müdafiə etmiş, SSRİ-də ən gənc yüksək ixtisaslı mütəxəssislərdən biri və Azərbaycan Elmlər Akademiyası sistemində ən cavan direktor müavini olmuşdur.

Bir alim kimi Akif Əlizadənin elmi maraqları regional geologiya, tabaşır çöküntülerinin stratıqrafiyası, tabaşır dövrünün mollüska faunası kompleksi haqqında təlim, Aralıq dənizi vilayətinin tabaşır onurgasızlar faunasına görə paleobiocografiyası, müxtəlif mollüska qruplarının ümumi təkamül yollarının bərpası kimi problem məsələləri əhatə edir. Fiziki-kimyəvi üsulların ənənəvi paleontologiya və stratıqrafiyaya tətbiqinin vacibliyini dərkdir. 1974-cü ildən bu günədək Akif müəllim geologiya və geofizika institutuna fədakarlıqla rəhbərlik edir.

Akif Əlizadənin çoxsaylı fəaliyyətini şərti olaraq iki mərhələyə ayırmak olar - 1990-cı illərdən əvvəlki və sonrakı dövrlər. Birinci dövr keçmiş SSRİ-də bir çox alim və elmi rəhbərlərə xas olan tipik inkişaf yolu olub formalashmış elmi məktəblər çərçivəsində aktiv yaradılıqlı fəaliyyəti, dissertasiya müdafiəsi və elmi-təşkilati işlərlə səciyyələnir. Bunlar bir-birini tamamlayaraq alim və təşkilatının bütöv simasını müəyyən edirdi. Hərçənd ki, elmi-təşkilati karyerada onun fəaliyyəti heç də həmişə asan olmamışdır. Geologiya institutu Akif Əlizadənin rəhbərliyi dövründə (əvvəl 1970-ci ildən direktor müavini, 1974-cü ildən isə direktor kimi) Azərbaycan EA sistemində aparıcı elmi mərkəzlərindən birinə çevrildi. Institutun elmi fəaliyyətinin effektivliyi o dövrdəki ənənəvi göstəricilərə - namizədlik və doktorluq dissertasiyalarının, monoqrafik əsərlərin, keçici bayraqların sayına görə kifayət qədər yüksək olmuşdur. Onlarla gənc tədqiqatçı SSRİ-nin aparıcı elmi mərkəzlərinə məqsədli aspirantura və doktoranturaya ezam edilirdi. Institut sürətlə beynəlxalq səviyyəyə çıxırdı, dəniz və okeanların öyrənilməsi üzrə beynəlxalq okeanoloji ekspedisiyalarda iştirak edirdi.

1994-cü ildə Azərbaycanın sabiq prezidenti Heydər Əliyevin töşəbbüsü və rəhbərliyi ilə "Əsrin müqaviləsi" neft kontraktı imzalandı. Bu müqavilə uzun illər ərzində Azərbaycanın inkişafının bütün sahələrini əhatə etməklə stimul oldu. Hazırda bu strateji kurs Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev tərəfində uğurla həyata keçirilir.

Akademik A.Əlizadə görkəmli alim-geoloq və elmin böyük təşkilatçılarından biridir. Onun başlıca elmi maraqları dairəsi tabaşır stratıqrafiya və paleontologiyası məsələlərini əhatə edir. Alimin rəhbərliyi və bilavasitə iştirak ilə Azərbaycanın tabaşır çöküntülərinin stratıqrafik sxemləri işlənilib hazırlanmış, geoloji prosesləri, çökəm və vulkanogen-çökəm formasiyaları, tabaşır dövründə faunanın inkişafı və s. məsələlərə dair müasir baxışları öks etdirən zəngin paleontoloji-stratıqrafik materiallar hazırlanmış və ümumiləşdirilmişdir.

Akademik A.Əlizadənin çoxillik tədqiqatlar əsasında yazılmış əsərlərində Azərbaycanın tabaşır molluska faunasının (belemnitlər) kompleksleri barədə telimin başlıca müddəələri irəli sürülmüş, bu qədim canlıların təsnifatı və filogeniyası vəriliş, paleobiocoğrafi rayonlaşdırma principləri işlənib hazırlanmış, ekologiya və paleopatologiyaya dair məsələlər işqlanırlıdır.

Tabaşır dövründə Aralıq dənizi hövzələrində fəqərəsizlərin zaman-məkan daxilində paylanma mərhələlərinin müəyyən edilməsində və bu əyalətdə müvafiq paleobiocoğrafi taksonlarının ayrılmışında ön-cüllük akademik A.Əlizadəyə məxsusdur. Morfogenezin tarixi baxımdan tədqiqi, populyasiyaların dəyişmə tendensiyasının təyini, irsi morfoloji dəyişkənliliklərin aşkar edilməsi alim müxtəlif belemnoideya qruplarının təkamülündə ümumi istiqaməti bərpa etməyə imkan vermişdir.

Həmin mürəkkəb illərdə akademik Akif Əlizadə yeganə şansdan məhərətlə istifadə etdi. Simvolik əməkhaqqı ilə dünyanın elm "bazarı"nın yeni şəraitində çalışıbilən istedadlı komandanın fəaliyyətini təşkil və təmin etməyi bacardı. Akif müəllim elm və təşkilatçılığı sintez edərək elmin idarəetmə məktəbinin əsasını qoyma və onu təkmilləşdirməyə başladı.

Geologiya İnstitutu Azərbaycan elmi müəssisələri sırasında ən çox qrant qazanan liderdir. İnstitut "Soros", "INTAS", "NATO", "CRDF", "KOPERNİCUS" kimi məşhur fondlar, Ukrayna Elmi Fondu, Amerika Milli Elmi Fondu ilə qarşılıqlı maraqlı əsasında fəaliyyət göstərir və işləyir. Partnyorların coğrafiyası qeyri-adı dərəcədə genişlənmişdir. Bunlar Böyük Britaniyanın Kembric, Aberdin universitetləri, ABŞ-in Cənubi Karolina, Yuta, Vayoming, Merilend, Kaliforniya universitetləri, Massaçusets Texnoloji İstitutu və bir çox başqaları, Pyer və Mari Küri Universiteti, Neft İstitutu (Fransa), Karlsruhe, Hannover universitetləri (Almaniya), Moskva Dövlət Universiteti (Rusiya), Delft (Niderland), İstanbul (Türkiyə) universitetləri və başqalarıdır.

MDB ölkələri və Sakit okean regionu alımları ilə əməkdaşlıq aktivləşdirilir, əlaqələr bərpa etdirilir. Yaponiya Milli Şirkəti, Cənubi Koreya institutları (KİQAM), Çanq-Konq (Tayvan) Universiteti, İndoneziya Milli Neft Şirkəti ilə müştərək işlərin aparılması İnstitutun fəaliyyətinin yeni mərhələsi ilə əlamətdardır. İndi cəsərətlə demək olar ki, institutun şöhrəti təkcə milli və regional səviyyədə deyil, o, artıq bu sahədə, sözsüz, liderdir və bir sira elmi istiqamətlər üzrə regionun sərhədlərini aşmışdır. Bu Akif müəllimin yüksək təşkilatçılıqlı bacarığından qaynaqlanır.

(Davamı 3-cü səhifədə)

Akif Əlizadənin rəhbərliyi ilə yaradılmış və nəşr edilmiş səkkiz cildlik unikal fundamental əsərlər - "Azərbaycan geologiyası", habelə ensiklopedik "Azərbaycanın mineralları" atlası öz elmi və maarifləndirici əhəmiyyətini həmişə qoruyub saxlayacaqdır.

Akif Ağamehdinin oğlu Əlizadə elmdə əldə etdiyi ən yüksək nailiyyətlərə görə 1980-ci ildə akademianın müxbir üzvi, 1989-cu ildə isə akademik seçilmişdir. Alimin uzun zamanlar ərzində çəkdiyi zəhmət və alın təri hesabına onun 300-ə yaxın elmi məqalələri və 10-dan artıq monoqrafiyası çap olunaraq elmi ictimaiyyətin istifadəsinə verilmişdir. Akif Əlizadənin xarici ölkələrin mötəbər jurnallarında 60-dan artıq əsəri çap edilmişdir. Onun rəhbərliyi altında 20-yə yaxın fəlsəfə və elmləri doktorları hazırlanmışdır.

Akademik Akif Əlizadə elmi tədqiqat işlərində əldə etdiyi nailiyyətlərə görə 1991-ci ildə Azərbaycan Respublikasının əməkdar elm xadimi, Cənab Prezident İlham Əliyevin sərəncamları əsasında 2004 və 2008-ci illərdə "Şöhrət" və "Şərəf" ordeni ilə təltif olunmuşdur.

2013-cü il fevralın 16-dan etibarən akademik Akif Əlizadə akademianın prezidenti vəzifəsini məhərətlə icra edir. Bu ötən 6 il ərzində akademik Akif Əlizadənin rəhbərliyi altında elm məbədində mühüm nailiyyətlər əldə edilmişdir. Akademianın elmi müəssisələrində Azərbaycan elmini dünya miqyasında təmsil edən gənclərin hazırlanması işi xüsusilə ön plana çəkilmişdir. Çünkü Azərbaycanın iqtisadiyyatını, sosial inkişafını, ordu quruculuğunu təmin etmək üçün yüksək savadlı elmi kadrlara dövlətimizin böyük ehtiyacı vardır. Buna uyğun olaraq akademiyada Akif Əlizadənin rəhbərliyi altında elmi işçilərin 2014-cü ildə attestasiyası keçirilmişdir. Məqsəd savadlı alimlərin yetişdirilməsi və onların Azərbaycan elmini dünya miqyasında təmsil etmək üçün onlara həm maddi, mənəvi və digər xüsusiyyətləri yaratmaq Akif müəllim özünün işində əsas stimul kimi qəbul etmişdir. Bu proses hazırda da davam edir.

Azərbaycan elmini və elmi pedaqoji kadrların attestasiyasını təkmilləşdirmək və savadlı kadrların hazırlanması məqsədilə Respublikamızın Prezidenti Cənab İlham Əliyevin 10 dekabr 2018-ci ildə verdiyi sərəncamın mühüm elmi ictimai, siyasi və mənəvi əhəmiyyəti vardır. Dövrün və zamanın tələblərin uyğun olaraq Azərbaycan dövlətinə layiq və xalqımızın sosial inkişafını daha da inkişaf etdirmək məqsədilə bu gün bizim savadlı alimlərə və müəllimlərə böyük ehtiyacımız vardır. Məhz bunu əsas tutan akademianın prezidenti Akif Əlizadə akademianın bütün elmi müəssisələrinə müraciət edərək bu sərəncama uyğun təkliflərin hazırlanması və işlərin qurulmasını əsas vəzifə kimi alimlər qarşısında qoymuşdur. Ulu öndər Heydər Əliyev deyirdi ki, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası bizim mənəvi sərvətimizdir. Bu sərvəti qoruyub saxlamaq bizim müqəddəs vəzifəmizdir. Çünkü dünya miqyasında iqtisadi, siyasi, mədəni, hərbi quruculuq və digər sahələrdə müvəffəqiyyət əldə etməyin açarı elm və tehsildədir. Yaşının 80-i ötməsinə baxmayaraq Akif müəllim gənclik ruhu ilə elmi tədqiqat işləri aparır, akademianın təşkil etdiyi bütün beynəlxalq elmi konfranslarda çıxışlar edir və Azərbaycan dövlətinin və elminin əldə etdiyi nailiyyətləri töbliğ etmək məqsədilə tez-tez xarici ölkələrə səfərlər edir.

Akif Əlizadənin prezidentliyi dövründə gənclərə xüsusilə qayğı göstərilir, onların Elmlər Akademiyasına gəlib elmi tədqiqat işləri ilə məşğul olmaları üçün özünün bütün var-gücünü sərf edir. Ona görə də gənclərlə olan bütün görüşlərdə iştirak edərək gəncləri elmi tədqiqat işlərində fəal olmağa və bu yolda onlara hər cür maddi-mənəvi yardım edəcəyini bildirir və öz fəaliyyətini əsirgəmir.

Hörmətli Akif müəllimə bu yubiley gündündə möhkəm can sağlığı, yeni-yeni yaradıcılıq uğurları və Azərbaycan elmini daha yüksək inkişaf mərhələlərinə qaldırması üçün yeni-yeni müvəffəqiyyətlər arzu edirəm.

*Əsədulla Cəfərov,
AMEA Arxeolojiya və Etnoqrafiya institutunun
şöbə rəhbəri, t.e.d., professor.
01 fevral 2019-cu il.*